

Nr 397.

Av herr **Karlsson** i Stuvsta m. fl., i anledning av Kungl. Maj:ts proposition, nr 78, med förslag till lag om uppsikt å jordbruk m. m.

Det ursprungliga motivet till lagstiftning mot vanhävd i vårt land var de norrländska trävarubolagens förstörelse av jordbrukshemman som förvärvats under baggböleriets tid. Dessa hemman hade förvärvats för skogens skull. För upprätthållande av jordbruksdriften å dessa saknade bolagen varje intresse, därest inte utarrendering av bolagshemmans odlade jord i en bygd var en förutsättning för att där kvarhålla så stor bofast befolkning som var önskvärd med hänsyn till skogsbrukets behov av arbetskraft. På grund av den då i allmänhet rikliga tillgången på arbetskraft var detta bolagens intresse för jordbruksdriftens upprätthållande inte alltid tillfinnandes. Jordbruksdöden följde mångenstädes i baggböleriets spår.

Genom den norrländska uppsiktslagen, som tillkom 1909, sökte lagstiftarna att i någon mån stävja denna utveckling. Den begränsade i någon mån bolagens rätt att nedlägga jord och låta byggnader förfalla. Som ett komplement till den samtidigt av riksdagen antagna norrländska arrendelagen blev den till viss fördel för de norrländska bolagsarrendatorerna, som dessförinnan varit helt utlämnade åt bolagens godtycke. Att nedläggandet av jordbruk inte längre fick ske obehindrat påverkade givetvis arrendatorernas möjligheter att ernå rimligare arrendevillkor.

Genom 1927 års uppsiktslag utvidgades denna lagstiftning till att gälla hela riket i fråga om brukningsdelar som ägdes av bolag, ekonomiska föreningar eller enskilda skogsspekulanter. Denna lag, som tillsvidare satts ur kraft genom 1942 års vanhävdslagstiftning, stadgar lagligt ingripande i det fall jordbruket så vanskötes, att dess vidmakthållande äventyras, eller där nödiga byggnader bortföras eller lämnas utan underhåll. Från denna regel göres endast två undantag. Dels tillåtes nedläggande av jordbruk å äga, som på grund av sin naturliga beskaffenhet eller annan omständighet måste anses *alldeles* olämplig för jordbruk. Vidare tillåtes bortförande eller lämnande utan underhåll av byggnad, som blivit obehövlig genom sammanslagning av brukningsdelar, såvida brukningsdelarna äro sådana till beskaffenhet och omfattning, att först genom deras sammanslagning uppkommer jordbruk, därav brukaren kan erhålla sin *huvudsakliga* bärgning.

Även om denna uppsiktslagstiftning av år 1909 och 1927 icke var ett i allo tillfredsställande instrument gentemot bolagens framfart har den dock, jämsides med motsvarande arrendelagstiftning, spelat en icke oväsentlig roll för att värna svensk åkerjord och dess brukare mot storkapitalistiska intressen.

1942 års vanhävdslag tillkom av andra motiv. Det ansträngda försörjningsläget påkallade åtgärder för att all användbar åkerjord skulle hållas i hävd, varför lagstiftningen också utsträcktes att gälla alla jordbruk i landet. Genom att 1927 års uppsiktslag samtidigt sattes ur kraft blev uppsiktslagstiftningens udd icke längre riktad mot bolag, ekonomiska föreningar och liknande jordägare, som äga jord av annan anledning än att driva jordbruk, utan mot vanhävvd som sådan.

Genom 1942 års lagstiftning ändrades också vanhävdsbegreppet i väsentlig mån. Visserligen skärptes bestämmelserna mot vanlig vanhävvd av jord, men samtidigt uppmjukades högst avsevärt bestämmelserna om rätt att nedlägga jord och rätt att bortföra eller lämna utan underhåll byggnader i samband med sammanläggning av jordbruk, vilka uppmjukningar otvivelaktigt varit till fördel för bolag och andra större jordägare.

Det genom Kungl. Maj:ts proposition nr 78 framlagda förslaget till Lag om uppsikt å jordbruk, bygger i allt väsentligt på 1942 års lagstiftning. Det innebär i sak förslag om att göra denna permanent och samtidigt definitivt avskaffa all speciell lagstiftning för de slag av jordbruk, som uppsiktslagstiftningen ursprungligen omfattade.

Föreliggande lagstiftningsförslag synes oss betänkligt i flera avseenden. Främst gäller detta formuleringen av vanhävdsbegreppet i fråga om rätt att nedlägga jord och bortföra byggnader eller lämna dem utan underhåll. Enligt § 2 tillåtes nedläggande av jordbruk »om med hänsyn till jordens naturliga beskaffenhet och *belägenhet* samt *övriga omständigheter*, det måste anses olämpligt att där driva varaktigt jordbruk».

Denna formulering företer en avsevärd skillnad jämförd med 1927 års uppsiktslag och ger bolag och liknande kategorier av jordägare vidsträckta möjligheter att nedlägga av dem ägda brukningsdelar.

Talrika rapporter, särskilt från Norrland, vittna om att bolag och liknande jordägare utnyttjat motsvarande bestämmelse i 1942 års vanhävdslag för att i betydande omfattning nedlägga brukningsdelar. Genom bristfälligt underhåll av byggnader tvingar man arrendatorer att flytta och avskräcker andra att komma i stället. En annan metod är att icke skaffa vederbörande arrendator skogsarbete i orten, varför denne tvingas ta sådant på annat håll. På grund av att skogen skilts från jordbruket är skogsarbete en förutsättning för att kunna vara kvar vid jordbruket och då sådant inte anskaffas i grannskapet tröttnar vederbörande arrendator och flyttar. En ledande kommunalman i Ramsjö socken i Hälsingland skildrar på detta

sätt hur bolagen lyckas bli utan arrendatorer för att sedan kunna framställa saken så som om ingen vill vara kvar på gårdarna, och med hänsyn till deras »belägenhet» yrkar och erhåller man sedan jordbrukskommissionens tillstånd att nedlägga jordbruket.

Vi anse nödvändigt att ändra denna del av vanhävdsbegreppets bestämning i föreliggande förslag så att detta erhåller en snävare och mera bestämd formulering. Alternativt kan tänkas införandet av en särskild uppsiktslagstiftning beträffande brukningsdelar tillhörande bolag eller liknande jordägare i anslutning till de sociala bestämmelserna i gällande arrendelag. För här nämnda kategori av jordägare bör dessutom, enligt vår mening, den bestämmelsen införas, att i första hand arrendator och i sista hand staten skall erhålla rätt till tvångsinlösen av sådan brukningsdel med tillhörande skog, som jordägare av denna kategori vill lägga ned, och att först sedan såväl den senaste arrendatorn som staten frånträtt sin rätt till tvångsinlösen tillstånd må kunna beviljas att nedlägga brukningsdelens jordbruk. Detta nödvändiggör även en förändring i föreliggande förslag till lag om tvångsinlösen av vanhävdad jordbruksegendom.

Vi anse vidare, att vanhävdslagstiftningens tillämpningsområde bör utsträckas till att gälla jordbruk med minst 1 ha jord. Departementschefens motivering för att höja denna gräns till 2 ha finna vi icke övertygande. Vi anse vad 1944 års vanhävdsutredning framhållit till denna punkt, på tal om småhemman i Norrland och Bergslagen, vara ett starkt skäl för denna vår inställning:

»I förevarande sammanhang böra också beaktas de särskilda förhållanden, som äro rådande i landets skogsbygder och i all synnerhet i Norrland, Dalarna och Värmland. I dessa landsdelar, där ej blott skogen utan även den odlade jorden i stor omfattning äges av trävarubolag eller enskilda skogsspekulanter, förekomma åtskilliga jordbruk, som visserligen innehålla odlad jord endast till en vidd mellan ett och två hektar men till vilka också höra betydande arealer naturlig ängs- och slättermark. På dylika jordbruk hålles i allmänhet på grund av den existerande tillgången på foder och bete en ej obetydligt större kreatursbesättning än som står i proportion till den odlade jordens vidd. Att på grund härav dessa jordbruk äro av vikt för folkförsörjningen är uppenbart, vilket förhållande för övrigt framstår så mycket tydligare, som ju i de trakter, där de förekomma, jordbruksjorden är ringa till omfattningen och icke giver möjlighet till frambringande av för ortsbefolkningen tillräckliga jordbruksprodukter. Det synes obestriddigt att de nu avsedda jordbruken i allmänhet — ej minst ur beredskapssynpunkt — böra bibehållas vid full hävd såvitt angår både jord och byggnader. Det skulle emellertid vara att befara att, därest dessa avskures från det skydd som uppsiktslagstiftningen innebär, det i alltför många fall skulle inträffa att ägaren till dem, d. v. s. trävarubolagen eller skogsspekulanterna, särskilt på grund av de höga byggnadskostnaderna funne med sin fördel förenligt att nedlägga jordbruken och låta skogen tränga in på dem. Om också de omnämnda jordbruken så länge de bibehållas i allmänhet innehavas på arrende av skogsarbetare, föreligger

dock på grund av den gällande arrendelagstiftningen numera icke något tvång för arrendatorerna att ägna sin från jordbruket lediga tid åt skogsarbete just åt ägarna av den jord de bruka. Något större intresse att uppehålla jordbruken i fråga kan förty icke väntas vara till finnandes hos jordägarna».

Vår andra invändning mot vanhävsbegreppets utformning i föreliggande förslag gäller rätten att bortföra byggnader eller lämna dem utan underhåll till följd av brukningsdels sammanläggning med annan. Innebörden av andra stycket i § 2 i föreliggande förslag är svår att tyda på grund av den för lagtext orimligt allmänna formuleringen. Av departementschefens motivering till detta stycke framgår likväl att uttrycket »sammanslagning av brukningsdelar, som står i överensstämmelse med en ändamålsenlig planläggning av jordbruket i orten», skall tolkas på ungefär samma sätt som bestämmelsen i gällande lag enligt vilken sammanslagning av brukningsdelar må godkännas »om någon av de i sammanslagningen ingående brukningsdelarna är av sådan beskaffenhet eller omfattning, att brukaren därav icke kan erhålla sin huvudsakliga bärgning, och det ej kan anses förmånligare för jordbrukets bedrivande i orten, att denna brukningsdel tages i anspråk för annan sammanslagning av brukningsdelar». Detta innebär sålunda, att mindre utgårdar av arrendetyp må kunna inkorporeras med huvudgård, vilket i stor utsträckning ägt rum under senare år, eller sammanslås med andra till större jordbruk.

I motion i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 75 ha vi motiverat vår inställning till linjen om sammanslagning av mindre brukningsenheter som en linje för jordbrukets rationalisering i vårt land, varför vi härvidlag hänvisa till denna. Här må endast tilläggas att vi icke kunna ansluta oss till en formulering som ger jordägare rätt att jaga i väg arrendatorer och slippa ifrån lagstadgad byggnadsskyldighet under sken av att genom sammanläggning av mindre arrendeställen åstadkomma »en ändamålsenlig planläggning av jordbruket i orten». Även om de föreslagna uppsiktsorganen, lantbruksnämnderna, förutsätts skola erhålla ett reglerande inflytande härvidlag, anse vi likväl detta innebära för arrendatorernas vidkommande ett genomförande av sammanslagninglinjen med tvångsmedel.

Vi föreslå, att en dylik utveckling förhindras genom en sådan ändring av nämnda stycke i § 2 i föreliggande förslag till Lag om uppsikt å jordbruk att mindre utarrenderade brukningsdelar, tillhörande ägare av huvudgård eller bolag och med dem likställda jordägare, icke må kunna sammanläggas med mindre arrendator icke i fortsättningen vill hävda sin optionsrätt, varigenom arrendatorer av denna kategori skulle erhålla vissa möjligheter att själva ha ett visst inflytande, liksom andra jordbrukare, på sammanläggningen av brukningsenheter som de för närvarande bruka.

Med hänvisning till vad ovan framhållits hemställa vi,

att riksdagen, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 78, måtte besluta

att i föreliggande förslag till Lag om uppsikt å jordbruk och förslag till Lag om tvångsinlösen av vanhävdad jordbruksegendom vidtaga de ändringar, som betingas av ovan motiverade förslag, samt

att särskilda utskottet måtte utarbeta härför erforderlig lagtext.

Stockholm i april 1947.

Erik Karlsson.

Helmer Holmberg.

Gunnar Dahlgren.

Gunnar Adolfsson.

Harald Johanson.

Axel Nordström.

O. F. Persson.

Gösta Kempe.
